

Izvadio je svoj bokalčić za kafu iz ormara u kome ga je, opranog, ostavljao svako popodne. Zatvorivši vrata za sobom, uputio se u čajnu kuhinju, gde se kafa koju je napravila gošpođa Kermer odavno ukiselila na grejnoj ploči aparata.

Sva ostala vrata stajala su otvorena, otkrivajući prazne prostorije. Doktorantkinja je bila u biblioteci, trenutno nije bilo nikog na stručnoj praksi, a Maršner je dolazio tek u jedanaest. U arhivu je bilo potpuno mirno. Vrata računarskog centra na kraju hodnika bila su zatvorena.

Taj računarski centar bio je sama suština Arihiva Instituta za obradu prošlosti. Kao metaarhiv, umrežavao je čitav niz arhiva neophodnih za obradu prošlosti, omogućavajući tako centralni pristup svim podacima. Arhiv u samom Institutu za obradu prošlosti bio je, međutim, izuzetno mali. U njemu su se nalazila isključivo dokumenta koja su naknadno pronađena, neočekivana otkrića i kurioziteti. U skladu s tim, Frambahov posao zapravo je bio samo sećanje na arhivistiku.

Sa ljudima koji su radili u računarskom centru Hans nije imao kontakt. Oni su i onako živeli na nekoj sasvim drugoj planeti. Dali su se videti isključivo tokom pauze za ručak, na putu u kantu. Uvek su jeli zajedno, nikada sa drugima. Ali čim bi Hans imao bilo kakav problem s kompjuterom, neko od njih bi se odmah stvorio kod njega, bez greške. Problem bi uvek rešili za manje od dva minuta, prihvatili njegove izjave zahvalnosti s tihim prezirom i bez odlaganja se vratili u računarski centar. Zaista je bio sam sa gošpodom Kermer.

Iz male metalne flaše na pisaćem stolu u kafu je sipao gusti, pasterizovani zaslađeni šlag, pa onda okrenuo Gracijelin broj. Javila se i pre nego što će joj telefon zazvoniti.

„Ah, Hanse“, rekla je, „mnogo mi je žao, ali ne mogu da se vidim s tobom večeras.“

Čvrsto je stisnuo usne, pa mu je lice zadobilo izraz koji je-

dva da se razlikovao od osmeha. Odmah je, međutim, opustio usne, i grlenim glasom izgovorio: „Joahim.“

„Da. Joahim bi mogao večeras da se vidi sa mnom, neplanirano. A nismo se videli već nedelju dana.“

„Da“, rekao je, razmišljajući o tome kako se Gracijela i on nisu videli već više od dve nedelje.

Na trenutak su začutili.

„Dobro“, rekao je zatim. „Odnosno, nije dobro. Čućemo se kasnije, sad moram da radim.“

„Da“, rekla je. „Strašno mi je žao.“

„U redu je“, rekao je on. „Ćao.“ Zatim je spustio slušalicu.

Spolja mu je bilo hladno, a iznutra se osećao praznim. Zurio je u prozorčić na svome ekranu – takođe prazan. U grlu mu se zaglavilo nešto čvrsto, nešto što nije želeo da proguta. U gornji prozorčić ukucao je „hafram“, a u donji „hoess“. Pozdravio ga je specijalni softver za arhiviranje njegovog instituta. Iz kutije sa zaostavštinom Zigfrida Volkenkrauta uzeo je naredni list papira, ne bi li podatke o njemu uneo u listu arhivskih dokumenata.

IZVEŠTAJ
O
MOM
BORAVKU
U RAZLIČITIM
KONCENTRACIONIM LOGORIMA

Krajem januara 1943.
deportovali su me
iz Terezijenštata
u Aušvic-Birkenau.

U
Terezijenštat u sam živeo
godinu dana
zajedno
sa svojim roditeljima.

Moji roditelji su
tek oktobra 1944.
deportovani
u Aušvic
i tamo
odmah
ubijeni
u gasnoj komori.

Mene su pri
selekciji po dolasku
u Aušvici
proglasili sposobnim za rad
pa me zato nisu
odmah

*ubili
u gasnoj komori.*

*Preživeo sam
i kasnije
selekcije
u logoru,
baš kao i marš smrti
prilikom evakuacije
iz Aušvica
u decembru 1944, i tako
stigao u Bergen-Belzen.*

*Tamo
su nas aprila 1945.
oslobodile
britanske trupe.
Danas
živim
u Nemačkoj, u Donjoj Saksoniji, u selu Imbshauzenu,
nedaleko od Northajma.*

*Radim
kao najamni radnik na jednom poljoprivrednom gazdinstvu.*

*Ja sam
litograf i pesnik.*

Na listu nije bilo datuma. Bio je to već četrdeset i sedmi list sa istim tekstom. Frambah je na papir stavio pečat Instituta i upisao arhivski broj na predviđeno mestu. Zatim je uneo broj u tabelu na ekranu. U polju za naslov napisao je „Izveštaj o mom boravku u različitim koncentracionim logorima“, u polje za vrstu „izveštaj“, u polje za obim „1 list, 1 stranica“, u polje za napomene „isprekidani redovi“.

Postojale su i rukopisne varijante ovog izveštaja. Između njih nije bilo nikakvih sadržinskih odstupanja, jedina razlika bila je u tome što su u nekima primercima redovi bili u bloku, takoreći u prozi, dok su u drugim verzijama, poput one koju je malopre obradio, redovi bili oblikovani kao u pesmi. Pošto Volkenkraut nikada nije datirao izveštaje, nije se moglo utvrditi da li je tekst vremenom grafički sve više oblikovao kao pesmu, ili obrnuto.

Volkenkrautova zaostavština dugo je važila za izgublenu. Nijedan obrađivač prošosti nije, doduše, mnogo žalio zbog toga, jer malobrojni tragovi pesničkog umeća koje je ovaj za svog kratkog života stigao da ostavi nisu delovali ni uzbudljivo, a ni obećavajuće.

Volkenkraut nije objavio ništa osim jedne tanušne zbirke pesama iz 1951. godine („sa ilustracijama koje je izradio sam autor“) i dva kratka eseja, koje su te iste godine izašla u nekom provincijskom listu iz Donje Saksonije. Litografije je uspeo da izloži samo jednom prilikom, u nekoj galeriji u Getingenu, koja je odavno propala, ali je katalog ostao da svedoči o izložbi.

Marta 1953. Zigfrida Volkenkrauta pregazio je traktor u Imbshauzenu kraj Northajma, i ovaj je već na mestu nesreće podlegao povredama. Imao je dvadeset i devet godina, a za sobom je ostavio ženu i kćer.

Šta je posle s njima bilo, to nikoga nije zanimalo, sve dok kutija s njegovom zaostavštinom nije dospela u Institut. Verovatno je Volkenkrautova žena u međuvremenu umrla, inače bi ona nasledila kutiju. Kćer Mafalda ubila se u Švajnfurutu, skočivši sa terase svoga stana na dvanaestom spratu. Nije imala ni potomke, a ni druge naslednike. Pre no što će skočiti u kutiju je ubacila cedulju s molbom da se ova preda Institutu za obradu prošlosti. Samo to. Nije bilo nikakvih objašnjenja, a ni oproštajnog pisma.

Tako im je u propratnom pismu saopštio ostavinski sud.

Uzeo je naredni list, položio ga preda se na sto, pročitao ga, okrenuo drugu stranu, pa pročitao i nju. Ponovo je okrenuo papir na lice, stavio pečat, upisao broj i uneo podatke u kompjuter. Informacije o naslovu kopirao je iz prethodnog zapisa: „Izveštaj o mom boravku u različitim koncentracionim logorima, izveštaj, 1 list, očuvanost osrednja, pisano rukom, tragovi savijanja, bez datuma, sa zadnje strane: cenovnik Firme Mercenbah (kofa za mleko, poljske vile) datirano na 1. VII 1948: redovi u bloku“. Položio je list na levu stranu otvorene fascikle, gde je već ležao prethodni onaj prethodni.

Datum na cenovniku na poleđini bio je indicija, ali ne sasvim pouzdana. Teško bi bilo utvrditi koliko su dugo na poljskim gadinstvima svojevremeno čuvali takve cenovnike. Koliko im je trebalo da zastare, tako da se mogu koristiti u druge svrhe? Da nisu takvi cenovnici možda objavljivani unapred? Koliko su važne bile nove kofe za mleko i nove poljske vile? Sigurno su i jedno i drugo imali od ranije. Da li je odmah po monetarnoj reformi novac ulagan baš u te stvari, ili su im možda neke druge bile preče?

Odlazim u tminu i smerno polažem glavu pod sečivo ubitačne noći.

Bez naslova. (Odlazim u tminu), beleška, 1 list, 1 stranica, osrednje očuvano, pisano rukom, bez datuma.

Maršner je dobro raspoloženje nosao svuda naokolo, poput neke vrteške, dok je on sam bio stub u sredini. Kada bi Maršner načinio neki mali pokret, vrteška bi napravila veliki krug oko njega, udarajući uz zveket o zidove, vrata i police, razbijajući prozorska okna i prevrćući sve šolje. Gde god da bi se Maršner pojavio, odmah bi zavladała opšta euforija i sve bi zahvatilo veliko divljenje. On je bio tako glasan čovek, da bi ga Frambah čuo čim uđe u Arhiv, iako je ulaz u predvorje bio na čitavih deset metara od njegovog pisaćeg stola, a delila su ih i jedna zaključana vrata.

Čuo je kako Maršner pokušava da razveseli gospođu Kermer izveštajem o svome – netom uspešno izvršenom – parkiranju, koje je usledilo nakon uzbudljive potrage za slobodnim parking-mestom. Reklo bi se da je pokušaj razveseljavanja urodio plodom, sudeći po smehu gospođe Kermer, koji je često presecao Maršnerovo pripovedanje. Potom je na trenutak gotovo zavladała tišina, čulo se samo jednolično šuškanje. Verovatno je sada gospođa Kermer izveštavala Maršnera o tome šta se sve dogodilo od juče popodne, kakva je pošta stigla i ko je sve zvao. A onda se opet začuo Maršnerov vašarski bariton i ono njegovo zveckanje, da bi se na kraju smeh gospođe Kermer, milozvučan poput motorne testere, sjedinio sa njegovim teškim koracima, prateći ih još koji trenutak.

Hans je čuo kako šef nadire, pa je bio spreman na njegov dolazak. Ovaj gotovo da nije ni zastao pred Hansovim vratima, već je samo kratko i suvo zakucao, koliko iz pristojnosti, da ih odmah potom silovito otvori. Hanslov sobičak preplavili su Maršnerova živost i zvečanje njegovog dobrog raspoloženja.

„Dobro jutro!“, zabrundao je Maršner, pritiskajući šakom Hansovo rame. „Sve u najboljem redu?“

Naravno, podrazumeva se.

Kompjuter je funkcionisao, kafa je bila lošeg ukusa, Volkenkraut je ispisivao jedan te isti tekst, iznova i iznova.

„Hteo bih da porazgovaram s vama“, rekao je Maršner.

„Da, gospođa Kermer me je obavestila o tome“, rekao je Frambah.

„Da li vam odgovara u pola dvanaest?“, pitao je Maršner.

„Da, već sam tako planirao“, najavio je Frambah,

prijavio je Frambah,

izjavio je Frambah za zapisnik.

Za to vreme Maršner je gledao na sat, da bi potom uzviknuo: „Gospode, pa to je već za koji minut! Moram još da obavim dva telefonska razgovora, ali odmah nakon toga imam da vam saopštim sjajne vesti!“.

Pritisnuvši mu još jednom rame, teškim korakom je napustio prostoriju. Vrata je ostavio otvorena. Hans je bez zadržke krenuo za njim da ih zatvori.

„Dva telefonska razgovora“ značila su najmanje pet, što je, pak, značilo da će razgovor sa Hansom početi najranije u dvanaest, a gotovo izvesno tek u pola jedan. Pored toga što Maršner nikada nije bio tačan, i pored toga što Frambah ne samo da je to odlično znao, već je tačno mogao da izračuna koliko će ovaj kasniti, uvek bi mu poverovao. Zato se i uznemirio koji minut pre pola dvanaest, kada ga je gospođa Kermer pozvala i zamolila da se još malo strpi. Nije više mogao da se usredsredi na posao i neprekidno je gledao na sat.

Sve je znao, ali mu to nije bilo ni od kakve koristi. Svakog trenutka mogao je tačno da navede gde sve greši, a i kako te greške klijaju iz njegove nesreće, istovremeno je uvećavajući i učvršćujući. Pritom je važno i obrnuto, nesreća je klijala iz njegovih grešaka, pretvarajući pogrešne korake u čvrsto ukorenjenu naviku i produžavajući ih tako do u beskraj. Sve je to odlično znao, ali mu opet ništa nije vredelo.

Pozvao je Gracijelu telefonom. Pozdravio ju je saopštenjem da mu je Maršner zakazao razgovor u pola dvanaest, ali ga je u međuvremenu odložio, što se vidi već i na osnovu toga što je on, Hans, zove baš sada, u jedanaest i trideset i sedam. S obzirom na to da je ubeđen kako će morati da se strpi sve do pola jedan da bi ga Maršner konačno pozvao na razgovor, ima dovoljno vremena da priča s njom. „Kako si, Gracijela?“

To pitanje je, naravno, bilo suvišno, budući da je mogla biti isključivo sjajno, imajući u vidu sastanak sa Joahimom najavljen za to večer. Čitav njen život vrteo se samo oko tog muškarca, koji – usled supružničkih i roditeljskih obaveza – ni vlastitim vremenom nije mogao raspolagati onako slobodno kako bi želeo. Da je Hans ikada razmišljao o erotskoj vezi sa Gracijelom iz bilo kojih drugih razloga osim što bi to bilo praktično, i da njihov odnos od samog početka nije bio isključivo i nepromenljivo drugarski, onda ga sve to ne bi samo živciralo, već bi bio i ljubomor, na potpuno drugačiji način nego sada. Da je sve to tako, verovatno bi odavno stvarno raskinuo njihovo prijateljstvo. Ali Joahim nikada nije bio opasnost za njega, baš naprotiv. I nakon njegovog ulaska u Gracijelin život, ona je i dalje imala o mnogo čemu da razgovara sa Hansom. Neprekidne analize dedine uloge u svet-skoj istoriji i njenog ličnog udela u užasima nemačke istorije, koji proističe iz njene nacionalne pripadnosti, sada je, doduše, odmenilo pretresanje svake Joahimove izjave, tumačenje tih izjava i njihovo ocenjivanje. A trebalo je i ublažavati iritacije izazvane tim Joahimovim izjavama. Sve to uvek je bilo vrlo hitno ili od egzistencijalnog značaja, u najmanju ruku, tako da se Hans s vremena na vreme pitao mora li zaista da igra tu ulogu koju mu je prijateljica dodelila. Bio je zazidan u tu ulogu, kao u neki betonski stub, debeo poput zidova atomskog skloništa. Shvatio je to kada ga je Gracijela obavestila o saznanjima do kojih je došla čitajući neki ženski časopis, a

prema kojima vanbračni odnosi najčešće ostaju takvi ukoliko brakolomni partner u toku prve godine vanbračnog odnosa ne napusti svog bračnog druga ili drugaricu. A Gracijela je takav odnos sa Joahimom, takvu vezu s njim, negovala već oko četiri godine.

Doduše, gotovo istovremeno mu je stavila do znanja da joj je on, Hans, postao još važniji nakon što je upoznala Joahima – premda je teško i zamisliti veći značaj od onoga koji je i pre toga imao.

Pročitala je knjigu Margerit Jursenar „Oproštajni udarac“ („Le coup de grace“, 1939, na nemačkom „Der Fangschuß“, u prevodu Riharda Meringa). Već nakon tri strane saopštila mu je, međutim, da joj ta lektira ne pričinjava zadovoljstvo, već je doživljava kao impertinentnu. Na četrnaestoj stranici izdanja koje je koristila (München: Süddeutsche Zeitung, Bibliothek 2004) pronašla je sledeću rečenicu:

Prijateljstvo je pre svega izvesnost, i to je suštinska razlika između njega i ljubavi.

Citirala mu je tu rečenicu i odmah potom izjavila da joj je ta knjiga već dovoljno pružila, i da je neće čitati do kraja. Izgovorivši još jednom isti citat, naglasila je da se zbog njega isplatilo čitati roman, odnosno njegov početak.

Došlo mu je da zaplače. (Hvala, Margerit Jursenar!)

Bez odlaganja je nabavio knjigu, ne bi li je još jednom pročitao, pošto se nije sećao tog mesta. Gracijeli ništa nije rekao, kao da mu se taj postupak činio nametljivim. Ovoga puta knjigu je pročitao u originalu, i ne samo do rečenice:

L'amitié est avant tout certitude, c'est ce qui la distingue de l'amour.

Pročitao je roman do kraja, u znak zahvalnosti koju je dugovao Margerit Jursenar, iako to delo ni njemu nije pričinjalo zadovoljstvo. Nije shvatao šta to Francuze toliko fascinira kod baltičkog plemstva, nemačke vojske i rata u Istočnoj Pruskoj. Zato je dotične činjenice samo primio k znanju. O Nemačkoj je u to vreme već razmišljao potpuno drugačije nego ranije – tačnije rečeno, uopšte više nije razmišljao o njoj. Samo mu je smetalo to što je autorka knjige koja toliko odiše prezirom prema ženama i sama žena.

„Dobro sam“, rekla je Gracijela, kao što je i očekivao. „Kako si ti?“

„Uobičajena mizerija“, odgovorio je.

„Znači, sve u najboljem redu“, rekla je Gracijela.